

Ναυπάκτου Ιερόθεος: «Η σαγήνη του Αλλόκοτου» και οι άγιοι

[Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου](#)

Του Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου

Δέν είμαι ειδικός στην μοντέρνα τέχνη, καί μάλιστα τήν σουρεαλιστική, διδάχθηκα τήν «Βυζαντινή τέχνη-άγιογραφία» ή όποία έκφράζει τήν έσωτερικότητα τοῦ ανθρώπου πού συνδέεται μέ τόν Χριστό. Ἡ συγκεκριμένη έκθεση τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης χαρακτηρίζεται ὡς «σαγήνη τοῦ Ἀλλόκοτου». Ἡ λέξη «ἀλλόκοτον» δηλώνει, κατά τό Λεξικό Liddell-Scott, «ὁ ἔχων ἀσυνήθη φύσιν ἢ μορφήν, παράδοξος, διάστροφος, κακοσχημάτιστος, τερατώδης».

Στήν συγκεκριμένη έκθεση τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης ἐκτίθενται 80 χαρακτηριστικά καί ὀξυγραφίες τοῦ Ἰσπανοῦ ζωγράφου καί χαρακτή Φρανσίσκο Γκόγια (Francisco Goya) (1746-1826) καί «ἓνα θεματικό ἀφιέρωμα στήν ἐλληνική τέχνη μέ τίτλο Ἡ Σαγήνη τοῦ Ἀλλόκοτου. Στήν ὁμαδική έκθεση περιλαμβάνονται ἔργα δέκα καλλιτεχνῶν πού ἀπό διαφορετικές ἀφετηρίες ἐναγκαλίζονται καί εἰκονίζουν τό

άλλόκοτο, τό ύβριδικό, καί τό γκροτέσκο». Όπως αναφέρεται σέ σχετική παρουσίαση τῆς έκθεσης, τά ἔργα πού παρατίθενται «πραγματεύονται τήν σχέση τοῦ εὐμορφου μέ τό ζωόμορφο, τό ἀνθρωπόμορφο μέ τό ζωόμορφο» καί τά χαρακτηριστικά «διακρίνονται ἀπό τήν ἀληθοφάνεια τοῦ τερατώδους, τήν πειστικότητα τοῦ παραλόγου, τήν ἔλξη τοῦ ἀποτρόπαιου».

Τόν τελευταῖο καιρό διάβασα διάφορα κείμενα, τόσο γιά τόν ζωγράφο καί χαρακτήη Γκόγια (Goya) ὅσο καί γιά τά ἔργα πού φιλοξενοῦνται αὐτήν τήν περίοδο στήν Ἐθνική Πινακοθήκη, μέ ἀφορμή τήν έκθεση καί τή βίαιη παρέμβαση ἑνός βουλευτή σέ ἔργα πού ἀποδόμησαν τά χαρακτηριστικά τῶν ἀγίων,

1. Τά ἔργα τοῦ «άλλόκοτου»

Ὁ Φρανσίσκο Γκόγια (Francisco Goya) ἦταν Ἰσπανός ζωγράφος καί χαρακτήης πού ἔζησε τέλη 18ου αἰώνα ἀρχές 19ου αἰώνα καί εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στούς ζωγράφους τοῦ μοντερνισμοῦ. Γράφεται γι' αὐτόν:

«Τό ἔργο του περιλαμβάνει περισσότερους ἀπό 700 πίνακες ζωγραφικούς, 900 σχέδια καί σχεδόν 300 χαρακτικά, πού στό σύνολό τους χαρακτηρίζονται ἀπό καινοτομίες καί ρηξικέλευθα στοιχεῖα σύνθεσης». «Ἡ φήμη του ἐξαπλώθηκε στήν ὑπόλοιπη Εὐρώπη ἀρκετές δεκαετίες μετά τόν θάνατό του». Ἐθεωρεῖτο «ὁ σπουδαιότερος Ἰσπανός καλλιτέχνης, ἀπό τά τέλη τοῦ 18ου αἰώνα μέχρι τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα», «ἐκτιμήθηκε ἀπό τούς ζωγράφους τοῦ ρομαντισμοῦ» καί θεωρεῖται ὡς «ἕνας ἐκ τῶν πρώτων μοντέρνων καλλιτεχνῶν». Ἐκπληκτικός εἶναι ὁ πίνακάς του Ὁ Κρόνος καταβροχθίζει τόν γιό του ἢ Ὁ ὕπνος τῆς λογικῆς γεννάει τέρατα (Web gallery of Art).

Σέ κείμενο, πού δημοσιεύθηκε τήν 27 Ἰανουαρίου 2025, μετά τά ἐγκαίνια τῆς έκθεσης τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης (Γεωργία Οἰκονόμου), αναφέρεται: «ὁ Goya μέσα ἀπό τά χαρακτικά του, μᾶς μεταφέρει σέ ἕναν σκοτεινό κόσμο γεμάτο μαγεία, ὄνειρικούς ἐφιάλτες, ζωομορφισμούς καί σκηνές καθημερινότητας. Οἱ παραμορφώσεις, οἱ ἀποκρουστικοί μορφασμοί καί οἱ ζωγραφικές φιγοῦρες δέν εἶναι ἀπλῶς εἰκαστικός ἐπίλογος, ἀλλά σύμβολα τῶν ψυχικῶν παθῶν καί τῶν κοινωνικῶν δεινῶν πού ἤθελε νά καυτηριάσει. Ἡ δύναμη τῆς τέχνης του ἔγκειται ἀκριβῶς στήν ἱκανότητά του νά παντρεύει τά ρεαλιστικά μέ τά φανταστικά. Μέσα ἀπό τούς τίτλους καί τίς εἰκόνες του, προκαλεῖ τόν θεατή νά δεῖ πέρα ἀπό τήν ἐπιφάνεια, νά προβληματιστεῖ καί νά ἀνακαλύψει τίς διαχρονικές ἀλήθειες πού κρύβονται πίσω ἀπό τά κακῶς κείμενα τῆς κοινωνίας» (News 24/7).

Όπως γράφεται σέ κείμενο μέ τίτλο «Φρανσίσκο: Ὁ σπουδαιότερος ζωγράφος πού βίωνε τό “σκοτάδι”», «τά καλλιτεχνικά δημιουργήματά του ἐπηρέασαν τόν

έξπρεσιονισμό καί τόν υπερρεαλισμό, καθώς μεταφέρουν μιά αΐσθηση άβεβαιότητας γιά τό μέλλον τής κοινωνίας μέσω τών μοντέρνων εϊκόνων τους. Τά έργα αυτά έπηρέασαν τήν σύγχρονη τέχνη μέ καλλιτέχνες όπως ο Πάμπλο Πικάσο νά άντλοΰν έμπνευση από αυτά».

Πρός τό τέλος τής ζωής του είχε προβλήματα σωματικής υγείας (κώφωση) καί «ψυχολογικά προβλήματα», καί ζωγράφισε τούς λεγομένους «μαύρους πίνακες», πού «διακρίνονται γιά τήν ζοφερή άπαισιόδοξη άτμόσφαιρά τους» (Athens Voice).

Σέ άλλο κείμενο πού δημοσιεύθηκε τόν Ιανουάριο τοΰ 2025 μέ τό άνοιγμα τής έκθεσης στην Έθνική Πινακοθήκη άναφέρεται: «Η έπιδραστικότητα τής άνατρεπτικής θέασης τοΰ κόσμου από τόν Goya άποδεικνύεται έξαιρετικά άνθεκτική στόν χρόνο. Κάνει έμφανή τήν παρουσία της στην άπελευθερωτική έκρηξη τών σουρεαλιστικών όραμάτων καί τής ποιητικής γλώσσας τοΰ μοντερνισμού, ένώ συνεχίζει μέχρι σήμερα νά μάς προσφέρει μιά πολύτιμη δεξαμενή πρωτότυπων εϊκαστικών έρμηνειών γιά τή σχέση μας μέ τόν κόσμο καί αυτά πού τόν άποτελοΰν. Τά χαρακτηριστικά τους διακρίνονται από τήν άληθοφάνεια τοΰ τερατώδους, τήν πειστικότητα τοΰ παράλογου καί τήν έλξη τοΰ άποτρόπαιου».

Σέ κείμενο πού παρουσιάζει τήν έκθεση γράφεται ότι τά έργα αυτά «πραγματεύονται τή σχέση τοΰ εΰμορφου μέ τό δύσμορφο, τοΰ άνθρωπόμορφου μέ τό ζωόμορφο, τή φύση καί τόν τεχνολογικό πολιτισμό, γιά νά διερμηνεύσουν ψυχικές καταστάσεις καί κοινωνικές διεργασίες άποκλεισμοΰ καί περιθωριοποίησης, αλλά καί νά προτείνουν, άλλοτε μέ χιούμορ άλλοτε μέ κανονική ειρωνία καί άλλοτε μέ βαθιά ύπαρξιακή άγωνία, τήν άνατρεπτική άποδόμηση τών στερεότυπων μέ τά όποΐα έχουμε γαλουχηθεί» (Η Ναυτεμπορική, 11 Μαρτίου 2025).

2. Οί εϊκόνες τών Αγίων

Τά περισσότερα έργα πού παρατέθησαν στην Έκθεση δέν προκάλεσαν, άφοΰ έκφράζουν τό είδος αυτής τής μοντέρνας τέχνης, αλλά αυτό πού προκάλεσε είναι ή εισαγωγή αυτή τοΰ «άλλόκοτου», «τοΰ άνθρωπόμορφου μέ τό ζωόμορφο» σέ έργα τής βυζαντινής τέχνης καί στην ζωή τών αγίων τής Έκκλησίας μας.

Άς άφήσουμε τούς άγίους έξω από τήν κίνηση «τοΰ άλλόκοτου» καί άς μή συγχέουμε τό πρόσωπό τους μέ τό τερατώδες, τό ζωόμορφο, καί τό παράλογο. Οί άγιοι μεταμόρφωσαν τό «ζωόμορφο» καί τό έκαναν «θεόμορφο», είναι θεούμενοι. Τί σχέση έχουν οί άγιοι μέ τό ζωώδες, τό έμπαθές, τό παράλογο, τό άποτρόπαιο πού παρατηρείται στους έμπαθείς άνθρώπους; Οί άγιοι τής Έκκλησίας, όπως τούς

παρουσιάζει ή όρθόδοξη άγιογραφία, δέν έκφράζουν τό «άλλόκοτον», αλλά τόν άνθρωπο πού μεταμορφώθηκε από τήν άκτιστη Χάρη τοῦ Θεοῦ, καί αποτελοῦν τήν «καινή κτίση».

Κατά τόν περίφημο άγιογράφο Φώτη Κόντογλου ή εικονογραφία τῆς Όρθοδόξου Έκκλησίας εἶναι «πάντιμη τέχνη», εἶναι «ιερά καί λειτουργική», καί ἔχει «σκοπόν πνευματικόν». Όπως ὅλες οἱ τέχνες συνεργοῦν νά μορφωθῇ μέσα εἰς τά ψυχάς τῶν πιστῶν ὁ μυστικός Παράδεισος, ὁ εὐωδιάζον μέ πνευματικήν εὐωδίαν». Η τέχνη τῶν ιερῶν εἰκόνων στήν Όρθόδοξη Έκκλησία «λέγεται Άγιογραφία, ὡς ζωγραφοῦσα ἅγια πρόσωπα καί ἁγίας ὑποθέσεις. Ό δέ άγιογράφος δέν εἶναι ἀπλῶς ἕνας τεχνίτης ὅπου κάμνει μίαν ἀναπαραστικήν ζωγραφικήν ἐπάνω εἰς κάποια θέματα θρησκευτικά, αλλά ἔχει πνευματικόν ἀξίωμα καί πνευματικήν διακονίαν, τήν ὁποίαν ἐπιτελεῖ εἰς τήν ἐκκλησίαν, ὡς ἱερεύς καί ἱεροκῆρυξ». «Η λειτουργική εἰκῶν ἔχει θεολογικήν ἔννοιαν». Δέν εἶναι μιά ζωγραφιά γιά νά εὐχαριστῇ τούς ὀφθαλμούς, οὔτε ἀπλῶς νά μᾶς θυμίζει ἅγια πρόσωπα, «αλλά εἶναι κατά τέτοιον τρόπον ζωγραφισμένη, ὥστε νά μᾶς ὑψώνη ἀπό τόν φθαρτόν κόσμον τοῦτον, καί νά μᾶς κάμνη νά ὁσφρανθῶμεν ἐκεῖνον τόν καινόν ἀέρα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ».

Η εἰκόνα, κατά τόν Εὐδοκίμοφ, «περιρρέεται ἀπό τήν δόξα (τοῦ Κυρίου, τό φῶς Του) καί τόν ὕμνεϊ μέ τά δικά της μέσα. Τό ἀληθινό κάλλος δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἀποδείξεις, εἶναι μιά προφάνεια πού γίνεται άγιογραφικό ἐπιχείρημα τῆς θείας ἀλήθειας... Τό γνώρισμα τῆς δόξας εἶναι τό φῶς. Οἱ φωτοστέφανοι πού περιβάλλουν τά πρόσωπα στίς άγιογραφίες δέν εἶναι διόλου τό διακριτικό σύμβολο τῆς άγιότητας, αλλά ή άκτινοβολία τοῦ φωτός της... Αυτό τό φῶς τῆς θεοπνευστίας προϋποθέτει ή χαρισματική διακονία τῶν “ἁγίων άγιογράφων” καί ὁδηγεῖ ἀπό τήν τέχνη στήν “ιερή τέχνη”».

Όμως, δυστυχῶς, σέ μιά κοινωνία «άλλόκοτη», καί «άλλόκοτων» ἀνθρώπων παρουσιάζονται καί οἱ ἅγιοι ὡς «άλλόκοτοι»! Θά μπορούσε κάποιος καλλιτέχνης νά παρουσιάση αὐτήν τήν «άλλόκοτη» κοινωνία, ὅπως τήν ἀναλύουν οἱ ψυχαναλυτικές θεωρίες τοῦ ὑποσυνείδητου καί τοῦ ἀσυνείδητου, χωρίς νά ἀγγίζει τούς ἁγίους, οἱ ὁποῖοι αποτελοῦν τά πρότυπά μας, πρότυπα ὁλότητας, ἀγάπης, ἐλευθερίας, δικαιοσύνης, φιλανθρωπίας, πού διαπαιδαγγοῦν κατά τόν καλύτερο τρόπο τούς σύγχρονους ἀνθρώπους.

Μπορεῖ κανεῖς νά ἔχη διάφορα ἀπωθημένα βιώματα ἀπό μερικούς ἐκπροσώπους τῆς Έκκλησίας, πού δέν έκφράζουν τό ἥθος της, αλλά δέν μπορεῖ αὐτό τό ψυχολογικό πρόβλημα τῆς «προβολῆς» νά τό έκφράζη στούς εἰκονογραφημένους ἁγίους μέ ἕναν «νεοπαγανιστικό» τρόπο. Άν τό κάνη αὐτό, ἀσκεῖ μιά μορφή βίας στά πρόσωπα τῶν ἁγίων. Αλλά καί τό «άλλόκοτο» τῆς σύγχρονης κοινωνίας έκφράζεται καί μέ τίς βίαιες πράξεις μερικῶν ἐναντίον τῶν ἄλλων, πού

ζωγραφίζουν κάτι διαφορετικό από εκείνο πού πιστεύουν αυτοί.

Πρότυπο όλων τῶν Χριστιανῶν, καί εἰδικότερα τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, εἶναι ὁ Χριστός καί οἱ φίλοι Του, πού εἶναι οἱ ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ εἰκόνες Του στήν γῆ, ἡ φανέρωσή Του, καί δείχνουν τόν «καινό κόσμο».

Ἔτσι, δέν μπορούμε νά δεχθοῦμε νά μεταφέρεται «τό ἀλλόκοτον» στήν ζωή τῶν ἁγίων, οὔτε καί νά ἀποδεχθοῦμε αὐτούς πού ἀντιδροῦν μέ βίαιο τρόπο μέσα στήν προοπτική τῆς αὐτοδικίας, διότι τέτοιες πράξεις δείχνουν ὅτι στήν ἐποχή μας «δέν ἔχει πεθάνει μόνο ὁ Θεός, ἀλλά καί ὁ ἄνθρωπος». Δέν χρειαζόμαστε οὔτε ἕναν «πεθαμένο Θεό», οὔτε ἕναν «πεθαμένο ἢ παραμορφωμένο ἄνθρωπο».

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πού δέν ἔχει σχέση μέ τόν «νεοπαγανισμό», τόν «δοκητισμό», «τήν μαγεία καί τήν ἄχρονη πραγματικότητα» εἶναι «ἡ ὁμορφιά τοῦ κόσμου», εἶναι «ἡ τάξη καί τό κάλλος τοῦ κόσμου». Καί τό ἔργο τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἔργο μεταμόρφωσης τοῦ «ἀλλόκοτου» σέ θεῖο, εἶναι ἔργο ἀπολύτρωσης τοῦ ἀνθρώπου «ἀπό τό παράλογο, ἀπό τήν πλησμονή καί τά εἰδωλα, ἀπό τά τέρατα καί τά φαντάσματα, ἀπό τίς ψευδαισθήσεις καί τούς ψευδοθεούς, ἀπό τά ιδεολογικά ψέματα καί τά κοινωνικά ἐγκλήματα, ἀπό τούς μύθους τῆς αὐτοσωτηρίας».

Αὐτό ἰσχύει γιά κάθε «ἀλλόκοτο» εἴτε τῶν καλλιτεχνῶν γιά τούς ἁγίους εἴτε τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἁγίων.